

demos

Jaargang 21
April 2005

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

4

NIDI

inhoud

- 25 **Emigratie van Nederlanders; Geprikkeld door bevolkingsdruk Nederlanders over de grens**
- 28 Demodata
- 28 Demodata
- 29 Demodata
- 31 **Bevolking EU groeit vooral door migratie**
- 31 Demodata

Foto: ANP/Robin Utrecht

Emigratie van Nederlanders

SUSANTER BEKKE, HARRY VAN DALEN EN KÈNE HENKENS

Geprikkeld door bevolkingsdruk

De kranten en praatprogramma's staan er bol van, Nederlanders die hun land zat zijn en weg willen. De aanleiding lijkt ook duidelijk: de moord op Theo van Gogh en Pim Fortuyn, de gebrekkige integratie van allochtonen, de verloederde samenleving, de Tokkies, en ga zo maar door. Columnisten en opiniemakers hebben hun mening klaar: Nederland is een gedoemd land en het zet de ondernemende en hoogopgeleide landgenoten aan om hun heil elders te zoeken. De vraag is of het inderdaad zo erg is gesteld met Nederland. Dit artikel biedt een eerste kennismaking met de uitkomsten van een onderzoek over emigratie-intenties van Nederlanders.

Voor het eerst sinds eind jaren vijftig heeft Nederland weer te maken met een echt vertrekoverschot, oftewel het aantal emigranten overtrof het aantal immigranten. In 2004 verlieten meer dan 112.000 ingezetenen ons land, terwijl er 'maar' 90.000 mensen binnenkwamen.

De emigratiepopulatie bestaat onder andere uit mensen die terugkeerden naar hun moederland (zoals Turken en Marokkanen), uit mensen die voor een bepaalde tijd naar het buitenland vertrokken om er te werken of te studeren maar ook uit mensen die definitief uit ons land vertrokken om elders een nieuw bestaan op te bouwen.

Vooralskranten en tijdschriften hebben het toenemende aantal emigranten direct aangegrepen om artikelen met een alarmerende toon te publiceren. Een peiling onder lezers van het Robeco-lijfblad *Safe* wees uit dat maar liefst 14 procent tijdens hun pensioenperiode wil verhuizen naar het buitenland (*Safe*, maart 2005). En om een greep te doen uit de krantenkoppen: 'Waar is hier de nooduitgang?', 'Somber migratiesaldo', 'De zieke man', 'Weg uit Nederland' en ga zo maar door. In de artikelen komt vaak naar voren dat vooral de verslechterde economie en de verloederding van de samenleving de aanleiding zouden zijn om uit Nederland te vertrekken.

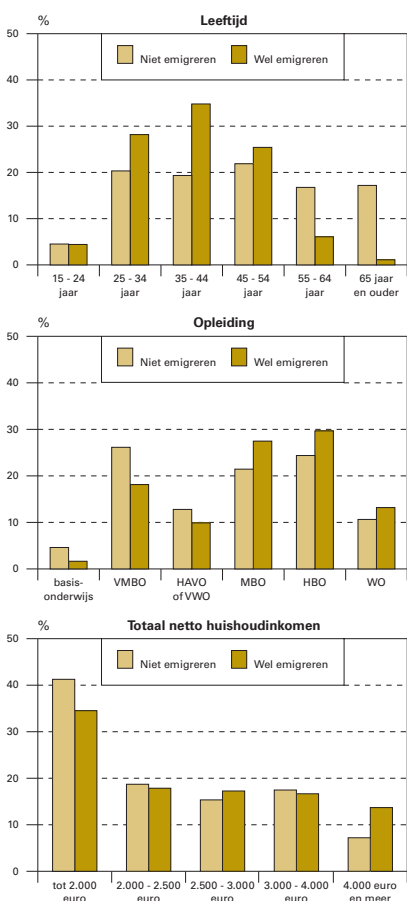
Migratieverhalen in krant en op tv zijn prachtig in kleur en toonzetting maar gaan vaak gebukt onder selectieve waarneming of het uitvergroten van een casus. Om de praktijk van emigratie te toetsen heeft het NIDI daarom in januari 2005, op basis van gegevens van het NIDI-emigratieonderzoek (zie kader), onderzoek gedaan naar mogelijke plannen van Nederlanders om te emigreren. Daarnaast is een speci-

Emigratiebeurs Nieuwegein

Foto: ANP/Koen Suyk

Figuur 1. Karakteristieken van mensen met en zonder migratieintenties

fiek onderzoek verricht onder kandidaat-emigranten om meer inzicht te krijgen in hun motieven en verwachtingen.

Emigranten

Het is goed om eerst duidelijk te maken wat in het onderzoek onder emigratie wordt verstaan. Iemand is een emigrant wanneer hij of zij Nederland verlaat om *permanent* in het buitenland te gaan wonen en, mogelijk ook, te gaan werken. Studeren of werken gedurende een beperkte periode wordt hier niet als emigratie gezien. Verder zijn alleen mensen met de Nederlandse nationaliteit onderzocht. Dit is gedaan om onder andere retourmigratie buiten het onderzoek te laten, aangezien de redenen voor vertrek vaak in de relationele sfeer liggen.

Uit het NIDI-emigratieonderzoek blijkt onder meer dat slechts *twee* procent van de Nederlandse bevolking (van 15 jaar of ouder) in de toekomst wil emigreren. Van hen heeft maar ongeveer een tiende deel echt serieuze plannen. In 2004 bestond de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder uit 13,2 miljoen ingezetenen, van wie er dus ongeveer 20.000 rondlopen met serieuze emigratieplannen en nog eens 250.000 er over denken om in de toekomst naar het buitenland te vertrekken. Zij zijn echter nog niet zeker van hun zaak.

Dat mensen een besluit om te emigreren niet lichtvaardig nemen bewijst de geschatte tijd die ze nemen om over emigratie na te denken. Uit het onderzoek onder kandidaat-emigranten blijkt dat de gemiddelde potentiële emigrant ruim zes jaar rondloopt met emigratieplannen. Bijna 90 procent van de mensen die van plan zijn om in de toekomst te emigreren heeft het land reeds bezocht waar men graag naartoe zou willen verhuizen. Ook bezocht 90 procent een voorlichtingsbijeenkomst. Bijna de helft van de kandidaat-emigranten nam contact op met de ambassade of een bemiddelingsbureau.

Op basis van het NIDI-onderzoek konden kenmerken als opleidingsniveau, leeftijd en inkomen worden nagegaan van mensen die Nederland willen verlaten en van mensen die Nederland juist trouw blijven. Figuur 1 geeft een beeld van de Nederlanders die niet en van Nederlanders die wel van plan zijn om in de toekomst te emigreren. Het grootste deel van de potentiële emigranten is 35 tot 44 jaar oud. Slechts een fractie blijkt, verhalen over massale interesse in pensioenmigratie ten spijt, 65 jaar of ouder. Een Nederlander die wil emigreren is over het algemeen wat hoger opgeleid en heeft vaker een hoog inkomen. Het verschil in huishoudenssituatie tussen emigranten en niet-emigranten is gering. De grootste groep emigreert met partner en kinderen.

ders die wel van plan zijn om in de toekomst te emigreren. Het grootste deel van de potentiële emigranten is 35 tot 44 jaar oud. Slechts een fractie blijkt, verhalen over massale interesse in pensioenmigratie ten spijt, 65 jaar of ouder. Een Nederlander die wil emigreren is over het algemeen wat hoger opgeleid en heeft vaker een hoog inkomen. Het verschil in huishoudenssituatie tussen emigranten en niet-emigranten is gering. De grootste groep emigreert met partner en kinderen.

Puntensysteem

Zoals blijkt uit tabel 1 kiest 35 procent van de potentiële emigranten voor Canada of Australië als land van bestemming. Die landen zijn daarmee de meest populaire emigratielanden. Ze voeren echter, evenals Nieuw-Zeeland, een streng beleid met betrekking tot het toelaten van immigranten. Door middel van een puntensysteem kan iemand zelf nagaan hoe groot de kans is om in één van deze landen toegelaten te worden. Alleen bij een minimaal aantal punten kan iemand een verblijfsvergunning bemachtigen. Onder meer leeftijd, kennis van de Engelse taal, het hebben van familieleden in het land, het aantal jaren werkervaring en de genoten opleiding brengen punten op. Het aantal punten dat nodig is om toegelaten te worden kan ieder moment veranderen. Hoeveel er nodig wordt bepaald door de Immigratiediensten van deze landen, die zich daarbij baseren op het aantal mensen dat het land wil binnenlaten en op de vraag in welke beroeps categorie er een tekort aan arbeidskrachten is. De mogelijkheid om te emigreren naar Australië, Canada of Nieuw-Zeeland is dus sterk afhankelijk van de selectie-eisen die worden toegepast.

EMIGRATIEONDERZOEK NIDI

De gegevens die voor dit emigratieonderzoek werden gebruikt zijn afkomstig uit het NIDI-onderzoek 'Emigratie 2005' dat in januari 2005 onder een representatieve groep Nederlanders is gehouden en dat werd uitgevoerd via het bureau Centerdata. In totaal hebben 2.333 mensen aan dit onderzoek meegewerkt. Omdat deze bron naar verwachting een te gering aantal emigranten zou bevatten is, zijn aanvullende gegevens gebruikt afkomstig uit een speciaal onderzoek onder de bezoekers van de Expat-beurs 2004. Deze beurs wordt jaarlijks in Nieuwegein gehouden ten behoeve van mensen die willen werken, wonen en studeren in het buitenland. Bezoekers van Expat, van wie mag worden verondersteld dat er relatief veel plannen hebben om te gaan emigreren, werd gevraagd om een schriftelijke enquête over emigreren in te vullen. Van hen hebben 210 de vragenlijst tussen december 2004 en april 2005 teruggestuurd, hetgeen neerkomt op een respons van 39 procent. De resultaten van de twee onderzoeken, Expat en 'Emigratie 2005', zijn samengevoegd om zo een beeld te kunnen schetsen van mensen met emigratie-intenties en verschillen met niet-emigranten te kunnen analyseren.

Tabel 1. Top-10 van populaire emigratiebestemmingen onder mensen met emigratie-intenties

Land van voorkeur	Percentage
1. Canada	17,8
2. Australië	17,2
3. Frankrijk	16,1
4. Nieuw Zeeland	6,1
5. Spanje	6,1
6. Verenigde Staten	5,6
7. Zuid-Afrika	2,8
8. Zweden	1,7
9. Thailand	1,7
10. Italië	1,1

Bron: NIDI-emigratieonderzoek.

Wat opvalt bij de bestudering van de meest gewilde emigratiebestemmingen is dat deze landen, met uitzondering van landen als Zuid-Afrika of Thailand, in welvaart niet of nauwelijks voor Nederland onderdoen.

Hoewel de voorkeur voornamelijk uitgaat naar Canada en Australië, scoren zij in werkelijkheid veel lager. In totaal vertrokken in 2003 respectievelijk 700 en 900 Nederlanders naar deze twee landen. Mogelijk dat het puntensysteem hierbij een rol speelt. De Verenigde Staten voeren een soortgelijk beleid als Australië en Canada, waarbij een zogenaamde Green Card toegang geeft tot het land. Hoewel de kans om naar de Verenigde Staten te kunnen emigreren misschien klein is, zijn er in 2003 toch 1.900 Nederlanders naar de VS vertrokken.

Opvallend is dat de buurlanden België en Duitsland (bijna) niet worden genoemd als favoriet land om naartoe te emigreren. Dat blijkt uit de representatieve steekproef zowel onder Nederlanders als onder de specifieke groep van potentiële migranten die de Expat-beurs (zie kader) hebben bezocht. Waarschijnlijk doordat de afstand tussen Nederland en België of Duitsland zo klein is, wordt emigreren naar één van deze twee landen niet gezien als écht emigreren. De meeste emigranten verblijven vlak over de grens om zo het contact met Nederland niet te verliezen. Redenen om in deze landen te gaan wonen zijn vaak gerelateerd aan belastingvoordelen of voordelige huizenprijzen. In 2003 vertrokken 7.200 Nederlanders naar België en 6.200 naar Duitsland.

Belang netwerken

Onderzoek onder Nederlandse emigranten naar hun redenen voor vertrek is zeldzaam en heeft voornamelijk plaatsgevonden in de jaren zestig en tachtig, toen Nederland ook te maken had met een vertrekoverschot. Eind jaren vijftig werd onderzoek gedaan onder emigranten die vertrokken naar Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en de Verenigde Staten. Door het verlenen van subsidies stimuleerde de Nederlandse overheid emigratie naar deze vijf landen. De gegevens werden vergeleken met die van niet-emigranten. Uit de resultaten kwam onder andere naar voren dat relaties in het buitenland erg belangrijk zijn bij het daadwerkelijk nemen van het besluit tot vertrek. Succesverhalen van familieleden die al waren geëmigreerd of familieleden en vrienden die de beslissing om te emigreren steunden waren van grote invloed. Het lijkt voor de hand te liggen dat netwerken ook anno 2005 nog steeds van belang zijn bij het maken van emigratieplannen. Relaties spelen inderdaad nog steeds een belangrijke rol, zo blijkt uit het onderzoek onder kandidaat-emigranten: niet minder dan 58 procent van de mensen met emigratie-intenties kent familieleden of vrienden die zijn geëmigreerd; bij de niet-emigranten is dat 41 procent. Gemiddeld kennen emigranten ongeveer drie mensen die reeds zijn geëmigreerd.

Ontevredenheid als drijfveer...

Uit onderzoek van begin jaren zestig blijkt dat wie zijn heil zoekt in het buitenland dat doet

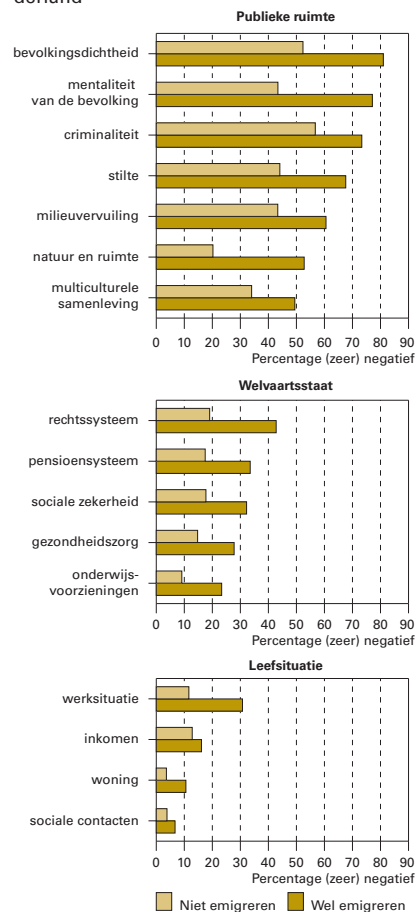
omdat hij of zij elders een beter leven denkt te kunnen opbouwen dan in Nederland mogelijk is. In het NIDI-onderzoek is onderzocht of dat nu ook nog zo is en welke aspecten van de leefsituatie in dat geval vooral een impuls zijn voor emigratie. Aan potentiële emigranten en niet-emigranten is een beoordeling gevraagd van de eigen leefsituatie, de Nederlandse welvaartsstaat en de publieke ruimte in de Nederlandse samenleving. De beoordeling kan variëren van zeer positief tot zeer negatief en wordt uitgedrukt in percentages Nederlanders die een negatief oordeel hebben uitgesproken (zie figuur 2). Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen mensen die wel en die niet van plan zijn om in de toekomst te emigreren.

De aspecten van de Nederlandse samenleving die het meest negatief worden beoordeeld zijn de bevolkingsdichtheid, de mentaliteit van de Nederlandse bevolking, de criminaliteit en het ontbreken van stilte. In totaal vindt meer dan 80 procent van de Nederlanders die willen emigreren de bevolkingsdichtheid te hoog. De mentaliteit van de bevolking wordt door 77 procent als negatief beoordeeld. Het is opvallend hoe relatief positief zowel migranten als niet-migrant de eigen leefsituatie kwalificeren. Om het kort samen te vatten: bij de Nederlanders die van plan zijn om te emigreren gaat het niet zozeer om hun eigen leefsituatie – deze wordt juist redelijk positief beoordeeld – maar om de kwaliteit van de samenleving, vooral wat hier bij gebrek aan een betere omschrijving maar de ‘publieke ruimte’ wordt genoemd: ruimte, stilte, natuur en de overkoepelende factor die dergelijke elementen onder druk zet: de bevolkingsdichtheid. In een statistische analyse van emigratie-intenties komt deze laatste factor als dominante duwende kracht naar voren.

...en het gras dat groener is

Maar wat trekt de kandidaat-emigrant dan in de landen van bestemming? We hebben alle potentiële emigranten dezelfde dimensies van het leven – eigen leefsituatie, welvaartsstaat en publieke ruimte – voorgelegd en gevraagd hoe zij de landen van bestemming beoordelen. Figuur 3 (pag. 28) vat de uitkomsten voor de drie dimensies samen. Wat direct in het oog springt is dat zaken als natuur en ruimte, bevolkingsdicht-

Figuur 2. Beoordeling van het leven in Nederland

Tabel 2. Bevolkingsdichtheid van populaire emigratielanden

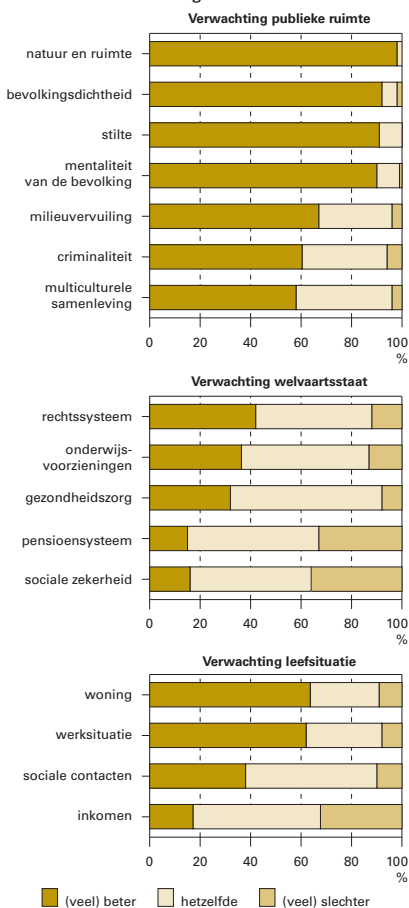
Land	Bevolkingsdichtheid: aantal inwoners per km ² land in 2002
Nederland	477
Canada	3
Australië	3
Frankrijk	108
Nieuw Zeeland	15
Spanje	82
Verenigde Staten	31
Zuid-Afrika	37
Zweden	22
Thailand	121
Italië	196

Bron: World Bank.

Foto: ANP/Robin Utrecht

Figuur 3. Verwachting over het leven in het land van bestemming

heid, stilte en mentaliteit van de bevolking wel als de meest positieve elementen worden beoordeeld. Emigratie lijkt voor mensen niet zozeer een middel om het inkomen flink te verbeteren, maar is voornamelijk een stap om de publieke ruimte te verbeteren. Ook als direct wordt gevraagd naar hun inkomensverbetering komt dat beeld terug. Er zijn meer kandidaat-emigranten die een inkomensachteruitgang (32 procent) verwachten dan een inkomensverbetering (17 procent). Emigranten verwachten echter dat de emigratiestap op het terrein van pensioen en sociale zekerheid de grootste negatieve gevolgen kan hebben: ruim 35 procent verwacht dat de sociale zekerheid en pensioenvoorzieningen in het land van bestemming slechter zijn dan in Nederland.

Conclusie

Wie zijn land verlaat met de intentie om niet meer terug te keren heeft niet alleen veel moed verzameld maar ook ergernis. Dat laatste valt het meest op bij een eerste verkenning van de karakteristieken van potentiële emigranten. Verder zijn ze relatief jong en hoog opgeleid en hebben ze een voorkeur voor traditionele emigratielanden. Het is niet zozeer de ergernis over de eigen, tastbare leefomgeving – huis, werk en inkomen – die mensen aanzet tot migratie, maar vooral de kwaliteit van de samenleving en de rol die de bevolkingsdruk daarin speelt. Potentiële migranten verwachten dat de

publieke ruimte in het nieuwe land aanzienlijk beter is. Als men bedenkt dat de bevolkingsdruk de grootste invloed heeft op de kwaliteit van de publieke ruimte, dan lijkt er maar één conclusie mogelijk: het zijn niet de financiële prikkels die aanzetten tot emigratie maar demografische prikkels.

LITERATUUR:

- Frijda, N.H. (1960), *Emigranten, niet-emigranten*. Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf, 's Gravenhage.
- Ministerie van Sociale Zaken (1981), *Inpakken en wegwezen? Een onderzoek naar kenmerken en motieven van emigranten naar Australië, Canada en Nieuw-Zeeland*. Ministerie van Sociale Zaken, Den Haag.

S. ter Bekke, student RU Groningen, stagiaire NIDI, **dr. H.P. van Dalen**, NIDI en SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam, en **dr. K. Henkens**, NIDI

Nederlanders over de grens

HAN NICOLAAS EN ARNO SPRANGERS

In 2004 zijn 49.000 in Nederland geboren personen in het buitenland gaan wonen. Dit aantal is sinds 1954 niet zo hoog geweest. Nederlandse emigranten vestigen zich voor een belangrijk deel in de buurlanden. In de jaren vijftig van de vorige eeuw zijn relatief veel Nederlanders naar de traditionele emigratielanden Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten of Zuid-Afrika geëmigreerd. Canada telde in 2001 119.000 mensen die in Nederland waren geboren. Dat zijn er meer dan in onze buurlanden. Ook in de Verenigde Staten en in Australië wonen naar verhouding veel mensen van wie de wieg in Nederland heeft gestaan.

demodata

In het eerste kwartaal van 2005 telde Nederland gemiddeld 518.000 werklozen, zeven procent van de beroepsbevolking en 17.000 meer dan vorig jaar. Na correctie voor seizoeninvloeden zijn dat er nog 498.000, 8.000 hoger dan in de periode december 2004-februari 2005. De laatste maanden stijgt de werkloosheid licht. Het groeitempo is al bijna een half jaar stabiel. Er komen momenteel per maand gemiddeld 4.000 werklozen bij, meest vrouwen van 25-44 jaar. In het eerste kwartaal waren gemiddeld 256.000 vrouwen werkloos. Dit is een groei met 15.000 in het afgelopen jaar (CBS).

Nederland heeft de laatste decennia, als gevolg van politieke en economische ontwikkelingen, als een bevolkingsmagneet gewerkt. In deze periode is er bijna voortdurend sprake geweest van een vestigingsoverschot, maar in 2004 vertrokken er meer mensen dan er bijkwamen. Kortstondige, maar opvallende migratiestromen trekken doorgaans meer de aandacht dan langdurige, geleidelijke processen, zoals de emigratie naar onze buurlanden. Na de Tweede Wereldoorlog was er in Nederland angst voor overbevolking en werkloosheid. In de jaren vijftig vertrokken gemiddeld 33.000 Nederlanders per jaar naar de traditionele emigratielanden Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika en de Verenigde Staten, veelal gezinnen met kinderen. Topjaar was 1952, toen meer dan 50.000 Nederlanders hun geluk in één van de

ze landen gingen zoeken. De emigratie werd van overheidswege gestimuleerd en financieel gesteund.

In het begin van de jaren zestig nam de emigratiegolf, mede onder invloed van het in Nederland ontstane tekort aan arbeidskrachten, sterk af. Vanaf dat moment veranderde Nederland van een emigratieland in een immigratieland.

Als we nagaan hoe de Nederlandse emigranten over de traditionele emigratielanden zijn verdeeld dan blijkt Canada in de tweede helft van de 20ste eeuw het hoogst te scoren. Sinds de Tweede Wereldoorlog vestigden zich daar meer dan 210.000 Nederlanders, de meesten (125.000) in de jaren vijftig (figuur 1). Ter vergelijking: in de jaren vijftig vertrokken ruim 100.000 Nederlanders naar Australië en 50.000 naar de Verenigde Staten.

Foto: ANP/Kina

De emigratie van Nederlanders naar de Verenigde Staten kent een lange traditie. Tussen 1820 en 1910 waagden ongeveer 221.000 Nederlanders de oversteek. In veel gevallen waren dat in die periode landarbeiders. De migratie naar de VS vertoont een veel gelijkmatiger patroon dan die naar de andere emigratielanden. Ook nu nog emigreren relatief grote aantallen Nederlanders naar de VS, in de periode tussen 1990 en 2003 waren dat er gemiddeld 3.000 per jaar. De emigratie naar de VS heeft vaak een tijdelijk karakter. In vergelijking met Canada keren in verhouding veel emigranten weer terug.

In de jaren vijftig beproefden 20.000 Nederlanders hun geluk in Nieuw-Zeeland en bijna 30.000 in Zuid-Afrika. Kleinere aantallen vertrokken naar Argentinië (2.000), Brazilië (5.000) en het toenmalige Rhodesië.

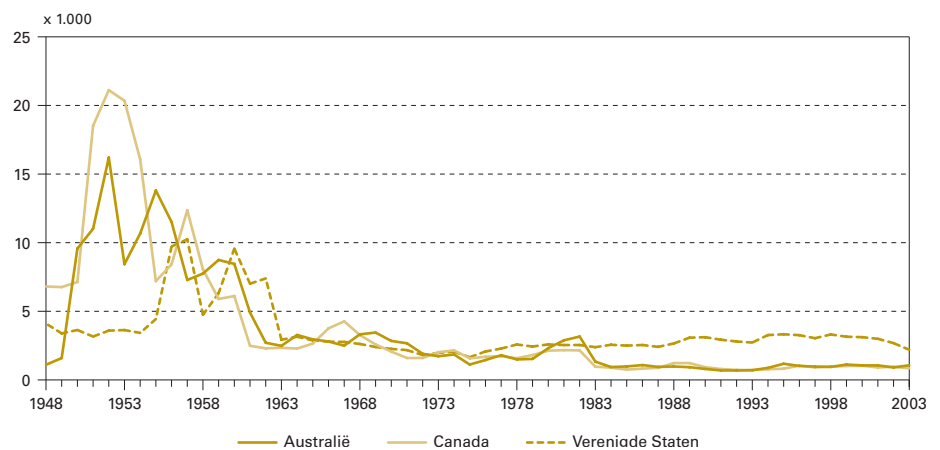
Vanuit Zuid-Afrika zijn naar verhouding veel mensen naar Nederland teruggekeerd. Deze retournigratie hing voor een deel samen met politieke gebeurtenissen aldaar, zoals de rassenonlusten in 1960 in Sharpeville en de opstand in Soweto in 1976. Volgens de Nederlandse ambassade wonen er op dit moment in Zuid-Afrika naar schatting 40 à 45.000 mensen met de Nederlandse nationaliteit.

Huidige situatie

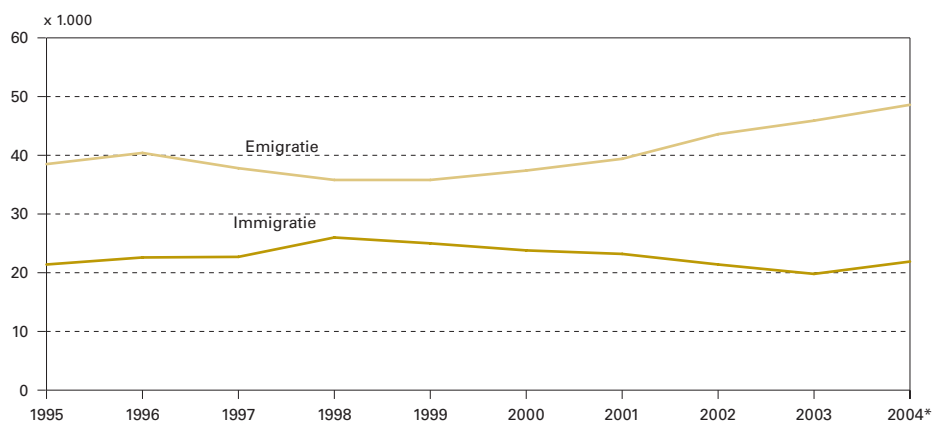
Zoals uit figuur 2 blijkt, daalde de emigratie van in Nederland geboren mensen eind jaren negentig tot een niveau onder de 40.000 per jaar. De retournigratie daarentegen bereikte rond die tijd juist een hoogtepunt. Het vertrekoverschot van in Nederland geboren mensen bedroeg in 1998 een kleine 10.000. Vanaf eind jaren negentig nam de emigratie sterk toe. Het aantal emigranten was in 2004 met 49.000 het hoogste sinds 1954. Daarbij nam de retournigratie af. In 2004 was het vertrekoverschot bijna verdrievoudigd en vertrokken er 27.000 Nederlanders meer dan er terugkeerden.

De meeste emigrerende Nederlanders vertrekken tegenwoordig naar de buurlanden en naar andere Europese landen. Terwijl in de jaren vijftig gemiddeld 3.000 Nederlanders per jaar naar België en 2.000 naar Duitsland vertrokken, emigreerden in 2003 7.200 in Nederland geboren mensen naar België en 6.200 naar Duitsland. Behalve werk en relatievorming spelen daarbij tegenwoordig fiscale motieven en de situatie op de woningmarkten in deze landen een rol. In Duitsland en in België liggen de huizenprijzen een stuk lager dan in Nederland. Naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken in dat jaar 3.000 mensen met geboorteland Nederland, naar Frankrijk en Spanje 2.100 elk. Deze landen zijn vooral bij ouderen een populaire bestemming. Van de traditionele emigratielanden waren de Verenigde Staten het meest in trek (1.900 in 2003). Het aantal in Nederland geboren emigranten die naar Australië en Canada vertrokken was in 2003 respectievelijk 900 en 700.

Figuur 1. Emigratie van Nederlanders naar enkele emigratielanden, 1948–2003

Figuur 2. Immigratie en emigratie van in Nederland geboren personen, 1995–2004

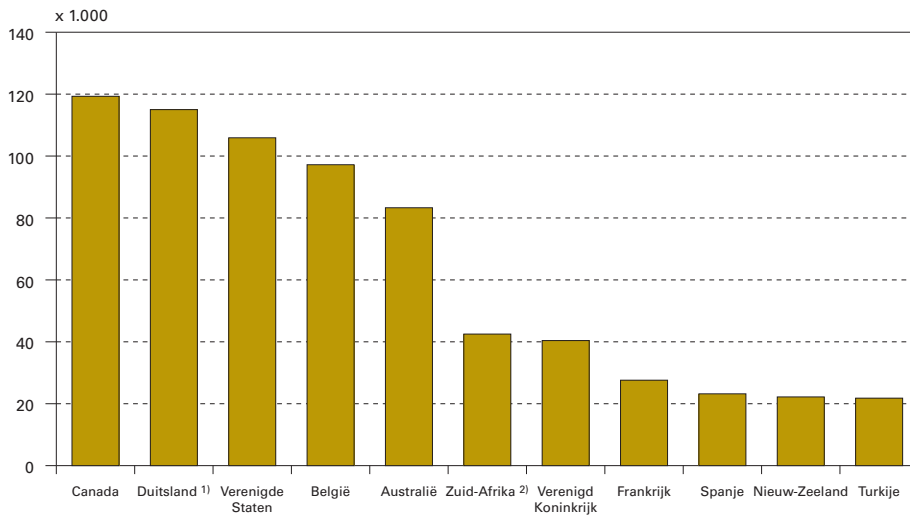

naar België en 6.200 naar Duitsland. Behalve werk en relatievorming spelen daarbij tegenwoordig fiscale motieven en de situatie op de woningmarkten in deze landen een rol. In Duitsland en in België liggen de huizenprijzen een stuk lager dan in Nederland. Naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken in dat jaar 3.000 mensen met geboorteland Nederland, naar Frankrijk en Spanje 2.100 elk. Deze landen zijn vooral bij ouderen een populaire bestemming. Van de traditionele emigratielanden waren de Verenigde Staten het meest in trek (1.900 in 2003). Het aantal in Nederland geboren emigranten die naar Australië en Canada vertrokken was in 2003 respectievelijk 900 en 700.

Nederland telt meer dan een half miljoen werklozen (zie DemoData pag. 28). Historisch gezien is dat niet uniek. In 1983 en 1984 lag de werkloosheid rond de 530.000 en ook tussen 1994 en 1996 werd de halfmiljoengrens overschreden. Het hoogste punt in de afgelopen 35 jaar werd bereikt in 1994. Het jaargemiddelde bedroeg toen 547.000. Begin 2004 overtrof de werkloosheid ook korte tijd de half miljoen (CBS).

Figuur 3. In Nederland geboren personen naar land waar men woont, 1 januari 2001

¹⁾ Personen met de Nederlandse nationaliteit (bron: Eurostat)

²⁾ Personen met de Nederlandse nationaliteit (globale schatting Nederlandse ambassade in Zuid-Afrika)

Bron: OESO.

BRONNEN VAN INFORMATIE

Tot en met 1988 werden door het Ministerie van Buitenlandse Zaken overzichten samengesteld van aantallen Nederlanders, die zich duurzaam of tijdelijk in het buitenland hadden gevestigd. Deze overzichten waren onder meer gebaseerd op de registratie van in het buitenland gevestigde Nederlanders bij Nederlandse diplomatieke en consulaire posten. Voor een deel waren de cijfers ontleend aan opgaven van de vreemdelingenpolitie of andere autoriteiten ter plaatse. Niet alle in het buitenland wonende Nederlanders lieten zich echter registreren. Vanwege deze onvolledigheid is de registratie afgeschaft en is het niet mogelijk om voor meer recente jaren overzichten samen te stellen van in het buitenland wonende Nederlanders. Wel kan in veel gevallen informatie worden ontleend aan bijvoorbeeld Volkstellingen of bevolkingsregistraties in landen van vestiging. De OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, heeft op grond van deze bronnen een inventarisatie gemaakt van aantallen immigranten die zich in andere OESO-landen hebben gevestigd. De informatie in dit artikel is voor een belangrijk deel ontleend aan deze inventarisatie. Daarnaast zijn gegevens van de Statistiek van de Buitenlandse Migratie van het CBS gebruikt.

Geëmigreerde Nederlanders in Canada, eind jaren vijftig.

Foto's: John Dykstra

Omvang Nederlandse bevolking in andere landen

De emigratiegolf in de jaren vijftig wordt nog altijd weerspiegeld in de aantallen in het buitenland wonende en in Nederland geboren personen (figuur 3). Ook de minder spectaculaire, maar aanhoudende emigratie naar de buurlanden heeft zijn sporen nagelaten. Canada, de Verenigde Staten en Australië tellen met onze buurlanden Duitsland en België de grootste aantallen voormalige emigranten. Ook alle andere emigratielanden zijn Europese landen (het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Duitsland) en verder Zuid-Afrika en Nieuw-Zeeland. Turkije valt net buiten de toptien van emigratielanden. De emigratie naar Turkije heeft een ander karakter dan die naar de andere genoemde landen. Het gaat hier voornamelijk om in Nederland geboren mensen met een Turkse achtergrond die zich in Turkije hebben gevestigd.

LITERATUUR:

- Jong, A. de en J. Latten (2005), Veel verandering, weinig groei. *Demos* januari 2005.
- Nicolaas, H. (1994), Steeds meer Nederlanders keren terug uit Zuid-Afrika. *Maandstatistiek van de bevolking*, 42(3), pp. 6-7.
- Dumont, J.C. en G. Lemaître (2004), *Counting immigrants and expatriats in OECD countries: a new perspective*. Parijs: OESO.
- Lucassen, J. en R. Penninx, 1999, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550 – 1993*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Swierenga, R.P. et al. (1985), *The Dutch in America. Immigration, settlement and cultural change*. Piscataway, NJ: Rutgers University Press.

H. Nicolaas en drs. A.H. Sprangers, CBS

NATIONALITEIT

Een vergelijking tussen bevolkingsgroepen moet bij voorkeur gebeuren op basis van het geboorteland. Een vergelijking op grond van het kenmerk nationaliteit is teveel aan beperkingen onderhevig. Een onderscheid op basis van nationaliteit heeft als nadeel dat personen die de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen niet meer als 'allochtoon' zouden worden meegeteld. In Nederland hebben de afgelopen tien jaar veel Turken en Marokkanen de Nederlandse nationaliteit verkregen. Uitgaande van gegevens op basis van nationaliteit wordt het aantal Turkse en Marokkaanse allochtonen in Nederland sterk onderschat. Ook Antillianen en Arubanen kunnen niet op basis van nationaliteit worden onderscheiden omdat ze de Nederlandse nationaliteit hebben.

Ook voor specifieke emigratielanden zoals Canada en Australië heeft het begrip nationaliteit beperkte betekenis, omdat veel voormalige immigranten inmiddels de Canadese of de Australische nationaliteit hebben aangenomen.

De inventarisatie van de OESO maakt het echter mogelijk om vergelijkingen te maken tussen aantallen mensen die in Nederland zijn geboren in verschillende landen.

Bevolking EU groeit vooral door migratie

JOOP DE BEER

Door de lage geboortecijfers groeit in Europa de bevolking veel minder sterk dan in de rest van de wereld. De laatste 30 jaar lag de bevolkingsgroei in de Europese Unie steeds onder een half procent per jaar. Vooral de migratie zorgt ervoor dat in de meeste EU-landen de bevolking nog groeit. Zonder migratie zou de bevolking in 2004 slechts met 0,1 procent zijn gegroeid. De migratie is zeer ongelijk over de EU-landen verdeeld. In 2004 trokken Spanje en Italië verreweg de meeste immigranten. In Nederland lag de bevolkingsgroei in 2004 onder het Europese gemiddelde door het lage migratiecijfer.

Op 1 januari 2005 woonden er in de 25 EU-landen bijna 459 miljoen mensen. Een jaar eerder telde de EU 76 miljoen mensen minder, maar toen bestond deze nog uit 15 landen. Van de groei met 76 miljoen mensen kan 74 miljoen worden toegeschreven aan de uitbreiding van het aantal landen. De overige twee miljoen komt volledig voor rekening van de 'oude' 15 EU-landen. In de tien nieuwe landen, die op 1 mei 2004 tot de EU toetraden, samen nam de bevolkingsomvang in 2004 niet toe. In vijf landen liep deze zelfs terug. De andere vijf kenden slechts een bescheiden groei. Dit komt vooral door de lage geboortecijfers en hoge sterftecijfers in die landen.

De bevolkingsgroei in de EU kan voor het grootste deel aan migratie worden toegeschreven. Zonder immigratie zou de bevolking van de EU in 2004 nauwelijks zijn gegroeid, namelijk met minder dan 0,1 procent. In tegenstelling tot een groot deel van de rest van de wereld hebben de geboorteaantallen in de EU slechts een bescheiden aandeel in de bevolkingsgroei. Het migratiesaldo (het verschil tussen het aantal immigranten en het aantal emigranten) bedroeg in 2004 1,5 miljoen. Dat is 80 procent van de totale bevolkingsgroei. De migratie is zeer ongelijk over de EU-landen verdeeld. In zowel Spanje als Italië bedroeg het migratiesaldo een half miljoen. In de meeste andere landen lag het beneden de 50.000. Samen namen Spanje en Italië tweederde van het totale migratiesaldo voor hun rekening. Overigens is het cijfer voor Italië mede zo hoog, doordat ook buitenlanders zijn meegeteld die mogelijk al eerder naar Italië kwamen, maar pas in 2004 zijn geregistreerd.

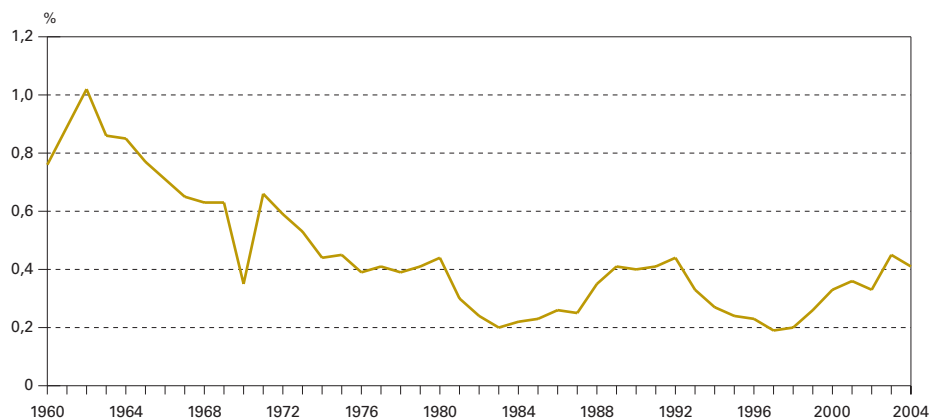
Golfbeweging

In de jaren zestig groeide de bevolking van de 25 landen die de huidige EU vormen sterk door hoge geboortecijfers. De forse daling van de geboortecijfers in de jaren zeventig leidde vervolgens tot een halvering van de bevolkingsgroei, van één procent per jaar begin jaren zestig naar 0,5 procent begin jaren zeventig. Sinds 1980 vertoont de bevolkingsgroei van Europa een golfbeweging tussen 0,2 en 0,4 procent. De golfbeweging in de bevolkingsgroei wordt vooral veroorzaakt door sterke fluctuaties in de aantallen immigranten. In de jaren zeventig en tachtig lag het migratiesaldo voor de hele EU steeds beneden de half miljoen. Begin jaren negentig steeg het migratiesaldo sterk tot meer dan een miljoen. Daarna volgde een sterke daling tot een half miljoen, maar die daling bleek slechts

Foto: Wim de Jonge

Figuur 1. Bevolkingsgroei Europese Unie, 1960-2004

tijdelijk. Na 2000 groeide het migratiesaldo namelijk weer fors, nu tot bijna twee miljoen in 2003. De veranderingen in het migratiesaldo worden voor een groot deel veroorzaakt door fluctuaties in de aantallen vluchtelingen die naar de Europese Unie komen. Het steeds strengere beleid in veel Europese landen ten aanzien van asielzoekers heeft ertoe geleid dat het aantal asielzoekers tussen 2002 en 2004 met eenderde is gedaald.

Daling migratiesaldo, stijging natuurlijke groei

De bevolkingsgroei in de 25 huidige EU-landen was in 2004 lager dan in 2003. In 2003 nam de bevolkingsomvang toe met 2,1 miljoen inwoners. Dat was toen overigens de hoogste groei sinds ruim tien jaar. In 2004 liep de bevolkingsgroei terug tot 1,9 miljoen. De daling kan volledig worden toegeschreven aan het teruglopende

Voor vier toekomstscenario's onderzochten het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau, het Ruimtelijk Planbureau en het RIVM hoe de omvang en samenstelling van huishoudens in de komende 40 jaar veranderen. Uit de resultaten blijkt dat langer alleen wonen en de vergrijzing de omvang en samenstelling van huishoudens in Nederland veranderen. Mogelijk zal hierdoor het aantal huishoudens toenemen van zeven miljoen nu naar tien miljoen in 2040. De gemiddelde huishoudensgrootte is afgenomen van 3,6 personen per huishouden in 1960 tot 2,3 in 2004. In alle vier de scenario's zet het kleiner worden van huishoudens door, mogelijk tot minder dan twee personen per huishouden in 2040 (RIVM).

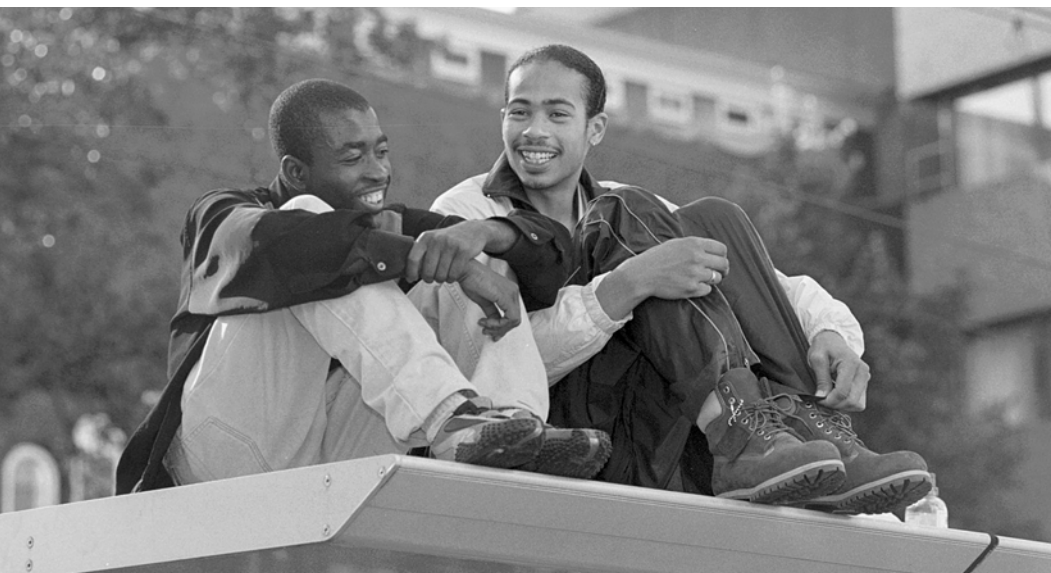

Foto: Wim de Jonge

migratiesaldo, van 1,9 miljoen in 2003 naar 1,5 miljoen in 2004. Ondanks deze daling is het migratiesaldo overigens – historisch gezien – nog steeds hoog. De teruggang van de bevolkingsgroei werd enigszins getemperd doordat de natuurlijke groei in vergelijking met 2003 iets toenam. Het aantal geboorten vertoonde een lichte stijging, terwijl het aantal overledenen enigszins daalde. Hierdoor nam de natuurlijke groei relatief sterk toe, van 186.000 in 2003 naar 359.000 in 2004.

Negatieve bevolkingsgroei

In zes EU-landen daalde de bevolkingsomvang in 2004. Vijf van die landen traden in dat jaar toe de EU toe. In het bijzonder de drie Baltische staten laten een duidelijke bevolkingskrimp zien, hetgeen vooral wordt veroorzaakt door lage geboortecijfers en hoge sterftecijfers. Van de ‘oude’ EU-landen daalde de bevolkingsomvang alleen in Duitsland met als belangrijkste oorzaak het lage geboortecijfer en daardoor een negatieve natuurlijke groei. Het positieve migratiesaldo in Duitsland weegt daar niet tegen op. Dat is anders in de ‘oude’ EU-landen Italië en Griekenland. Ook die landen kennen een negatieve natuurlijke groei door een laag geboortecijfer. Zij hebben echter een zodanig hoog migratiesaldo dat de totale bevolkingsgroei positief is.

Groei in Nederland beneden het Europees gemiddelde

Nederland staat met 16,3 miljoen inwoners qua bevolkingsomvang in de EU op de zevende plaats en is daarmee het grootste van de kleine landen. Na de uitbreiding van de EU is Nederland één plaats gedaald doordat Polen met 38 miljoen beduidend meer inwoners heeft dan Nederland. De andere nieuwe lidstaten zijn allemaal aanzienlijk kleiner, variërend van 10 miljoen inwoners in Tsjechië en Hongarije tot 400.000 in Malta.

In 2004 groeide de Nederlandse bevolking met 0,2 procent. In de EU is dat gemiddeld 0,4 procent. De lage Nederlandse groei kan volledig aan de sterke daling van het migratiesaldo worden toegeschreven. Als enige West-Europese land had Nederland in 2004 een negatief

migratiesaldo. Dat komt doordat de immigratie fors is afgenomen, terwijl tegelijk de emigratie is toegenomen. Het geboortecijfer ligt in Nederland iets boven het EU-gemiddelde en het sterftecijfer iets lager, waardoor de natuurlijke groei in Nederland hoger is dan in veel andere Europese landen.

BRON:

- Ekamper, P. en R. Wetters (2004), First EU demographic estimates for 2004. www.nidiknaw.nl/en/nowcast2004/.

Drs. J.A.A. de Beer, NIDI

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

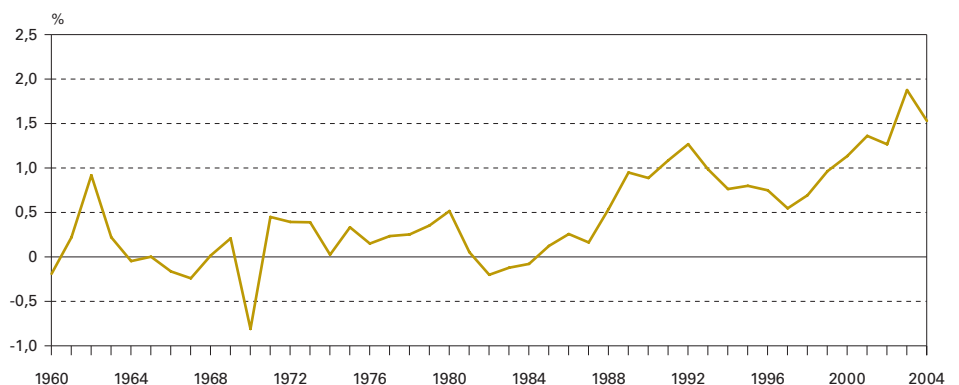
Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur dr. Harry van Dalen dr. Tamar Fischer dr. Ernst Spaan
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Drukkerij Repko, Voorburg

Figuur 2. Migratiesaldo Europese Unie, 1960-2004

Figuur 3. Migratiesaldo in de Europese Unie per 1.000 inwoners per land

